

İHTİMALİYET, İLLİYET (KAUSALİTE) ve HÜRRIYET

Bruno Baron von Freytag Löringhof

Modern fizikte kausalite krizi hakkındaki görüş, kausalite tabirini yeni ve dar bir manada kullanır. Bu manadaki kausalite'nin çerçevesi dahilinde ihtimaliyet ve hürriyet mefhumları ehemmiyet kazanırlar.

Kausalite, hürriyet, ihtimaliyet gibi mefhumlar sayesinde gerçekliği izah etmek için, ihtimaliyetin muhtelif neveleri arasında bir farkın yapılması icabeder. Riyaziyedeki ihtimaliyet mefhumu, günlük lisanda kullanılan ihtimaliyetin geliştirilmesidir; ve riyaziyedeki ihtimaliyet mefhumu, üç şekilde ortaya çıkar; bunlar da aritmetik, geometrik, istatistik mefhumlardır. Bu üç mefhum, her gerçek ha diseye riyazi olarak tatbik edilebilir; burada istatistik ihtimaliyetle, aritmetik ihtimaliyet arasındaki uygunluk, geometrik ihtimaliyetin realize edilmesi bakımından bir kriterium rolünü oynar. Yüzde nisbeti bakımından en yüksek olan adetler kanunu, bir tabiat kanunu olarak kabul edilebilir. Bunun izah edilmesi için, temel teşkil eden gizli bir kausaliteye baş vurulmak isteniliyor. Fakat kausalite mefhumu basit bir mefhum değildir; ve bu suretle de oldukça malûm olan diğer problemler meydana çıkıyorlar.

Herhalde gerçekliğin en aşağı olan ontolojik tabakasında katî ve tam bir determination faraziyesinin büyük bir ehemmiyeti vardır. Zira ontolojik determination'un zemini üzerinde radikal deterministle onun daha az radikal bir muarızı olan liberalist, insanın hürriyeti hakkında münakaşa ederler. N. Hartmann'ın kâinatın real tabakaları hakkındaki görüşü, hürriyet mefhumunu varlığın tabakaları arasında mevcut olan bir münasebet mefhumu olarak kavrar; hürriyetin realitesini, tam bir determination'un hüküm sürdüğü varlığın en aşağı tabakası için bile kabul eder ve deterministin münakaşasının hareket noktasının hatalı olduğunu gösterir.

İhtimalî hesabın temelini teşkil eden tesadüf mefhumu iki manalıdır. Burada halis tesadüfle "bizim için tesadüfi olan" mefhumlar birbirinden ayırt edilmelidirler. Bizim için tesadüfi olan, katî bir deter-

mination'un zemini üzerinde dahi imkân dahilindedir. Hattâ kosmos ile ideal kaos arasında bir uygunluk vardır. İhtimaliyet kanunlarının, varlığın yüksek tabakalarında cansız tabiatten "daha iyi" teyit edilebileceği tahmin edilebilir.

Yukarıdaki faraziyenin zıddı, yani gerçekliğin en aşağı tabakalarının determine edilmemesi, burada belki de mantıkî sebeplerden dolayı, hiç bir zaman bir münakaşa temeli olarak ele alınamaz.

Gerçeklik hakkında ihtimaliyet kanunlarının geçerliği, kosmolojik bir tez için bizi cesaretlendiriyor; bu tez, bizi Leibniz'in monodologie'sine ve Kusanus'un coincidentia oppositorum'una (zıtlar arasındaki uygunluğa) yaklaştırmaktadır.